

Міністерство освіти і науки України
Північно-Східний науковий центр НАН України та МОН України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Тези

**72-ої наукової конференції професорів,
викладачів, наукових працівників,
аспірантів та студентів університету,
присвяченої 90-річчю
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»**

Том 2

21 квітня – 15 травня 2020 р.

Полтава 2020

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ В КУЛЬТУРОГЕНЕЗІ ЄВРОПИ: ОСВАЛЬД ШПЕНГЛЕР VS ФРІДРІХ НІЦШЕ

Це може здаватися дивним, але процес становлення європейської культури не можна назвати завершеним – народження культури процес складний, довготривалий, а подекуди й таємничий.

У контексті становлення європейської культури особливе місце належить філософії. Від своєї появи на сцені європейської історії у VII ст. до н.е., філософія відігравала значну роль у формуванні інтелектуального ландшафту європейської культури та цивілізації. Утім, відзначаючи значущість ролі філософії у культурогенезі Європи, логічно поставити питання про характер цієї значущості та ту роль, яку філософія відіграла й можливо продовжує відігравати у європейській культурі.

Одним з найвідоміших (не менш як і з найскандальніших) мислителів, що ставили це питання був *Фрідріх Ніцше* (1844-1900). Уже починаючи з одного з його ранніх творів – «Народження трагедії з духу музики» (1873) – Ніцше стверджує свій погляд на філософію як руйнівницю праєвропейського духу, що радше вела (і веде) до культурного декадансу, ніж до розвитку і розквіту. Ніцше звинувачує трагіків та філософів у підриві волі до життя та влади – його мішенню стають передусім Еврипід та Сократ [див.: 1, с. 106].

Ніцше вважав, що європейське захоплення філософією призвело до трагічного перекосу в європейській культурі – ствердження антидіонісівської тенденції, що «існувала ще до Сократа, але отримала у його особі нечувано величне вираження» [1, с. 112]. Усе це, нарешті призвело до перемоги Християнства над язичництвом – відомо, що перше Ніцше оцінював теж надзвичайно негативно і не упускав можливості наголосити на його декадентстві, тоді як друге вважав природним проявом людського духу. У такий спосіб у другій половині XIX ст. Ніцше став одним з провісників прийдешнього занепаду Європи, виходячи з аналізу підвалин її культури взагалі й філософії зокрема: «... стара істина добігає кінця» [див.: 2, с. 756].

Цю ж тенденцію, у перші три десятиліття XX століття, продовжив автор відомого й епохального твору з філософії історії – «Занепад Європи» (1918-22) – *Освальд Шпенглер* (1880-1936). Утім, на відміну від Ніцше, Шпенглер бачить у філософії засіб «відокремлення мислення одиначної людини» [4, с. 206], яке загалом не впливає на сприйняття суспільної культури. Для Шпенглера також є очевидними і підстави критики

попередньої культури, філософії і релігії Ніцше, оскільки «[б]удь-яка пізня філософія містить критичний протест проти некритичного споглядання раннього часу...» [4, с. 314].

Аналізуючи роль філософії у культурогенезі Європи, Шпенглер порівнює європейську філософію зі здобутками індійської думки, наголошуючи на «анонімному гештальті» індійської філософії, закликаючи порівняти з нею «історію філософії Заходу, фізіономічно відточену до межі книгами й особистостями» [3, с. 139]. Тобто, Шпенглер стверджує особистісний характер європейської філософії, який, безумовно, вона передала й загальній європейській культурі.

Шпенглер стверджує беззастережну історичність філософії: для нього «[к]ожна філософія є виразом свого, і тільки свого, часу, і немає двох таких епох, котрі мали б однакові філософські інтенції, настільки, наскільки мова йде про дійсну філософію (...). Суттєве полягає у тому, яка саме людина знаходить у них своє обличчя. Чим більш значущий є людина, тим більш істиною – у сенсі внутрішньої істини великого витвору мистецтва, що у жодному разі не залежить від можливості довести чи навіть несуперечливості окремих положень...» [3, с. 176].

Тобто можна сказати, що Ніцше і Шпенглер розходяться в оцінках ролі філософії в культурогенезі Європи. Фрідріх Ніцше оцінює роль філософії вкрай негативно, уважаючи її руйнівницею культури, натомість Освальд Шпенглер бачить у європейській філософії провідницю ідеї індивідуальності, що зрештою провела до фундаментального персоналізму європейської культури. Саме ця риса – фундаментальний персоналізм і є, за Шпенглером, головним внеском європейської філософії до скарбниці європейської культури.

Література

1. Ницше Ф. Сочинения в 2 т. Т. 1. Литературные памятники / Составление, редакция изд., вступ. ст. и примеч. К.А. Свасьяна; Пер. с нем. М.: Мысль, 1990. 829.
2. Ницше Ф. Сочинения в 2 т. Т. 2 / Пер. с нем.; Сост., ред. и авт. примеч. К.А. Свасьян. М.: Мысль, 1990. 829.
3. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 1. Гештальт и действительность / Пер. с нем., вступ. ст. и примеч. К.А. Свасьяна. М.: Мысль, 1998. 663.
4. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 2. Всемирно-исторические перспективы / Пер. с нем. и примеч. И.И. Маханькова. М.: Мысль, 1998. 606.